

CESIJAS TIESISKĀ REGULĒJUMA PILNVEIDOŠANAS NEPIECIEŠAMĪBA

REGULATION OF ASSIGNMENT (*CESSIŌ*) REQUIRES IMPROVEMENTS

Kalvis Torgāns, *Dr. habil. iur.*

Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes
Civiltiesisko zinātņu katedras profesors

Summary

The business practices both in Latvia and worldwide show that the assignment (in Latin, *cessiō*), which, undoubtedly, has its good qualities, may also harm the rule of law and the security of civil circulation if it is used by “skilled machinators” or even criminals. The contractual assignment is an agreement between two private persons, but often affects not only the interests of the debtor, but also the interests of other (third) parties. The draft regulation of the EU published in 2018 has raised the issue of improving the assignment in the laws of the Member States.

Atslēgvārdi: cesija, prasījums, maksātspēja, trešās personas, kauzāls darījums

Keywords: assignment, cession, claim, insolvency, third persons, causal transaction

Ievads

Gan pasaules, gan Latvijas biznesa prakse rāda, ka cesija, kurai neapšaubāmi ir labas īpašības, tomēr var nodarīt arī ļaunumu tiesiskumam un civiltiesiskās apgrozības drošībai, ja to izmanto “prasmīgi mahinatori” vai pat noziedzīgas personas. Līgumiskā cesija gan ir divu privātpersonu darījums, taču bieži vien skar ne tikai parādnieka, bet arī citu (trešo) personu intereses. 2018. gadā publicētais Regulas projekts ir aktualizējis jautājumu par cesijas regulējuma pilnveidošanu dalībvalstu likumos.

1. Prasījums kā apgrozības prece

Cesija ir prasījuma pāreja no viena kreditora citam pēc tiesiska darījuma, likuma vai tiesas sprieduma (CL 1793. p.). Cesijas rezultātā mantisks prasījums, kuram ir zināma vērtība, līdzīgi kā ķermeņiskai lietai, pāriet pie cita tiesību subjekta, un šāda civiltiesiskā apgrozība var turpināties arī vairākas reizes. Kreditoru, kura prasījums pāriet uz jauno kreditoru, sauc par cedentu, bet jauno kreditoru – par cesionāru.

Prasījums ir atzīts par precī, kas ir apgrozības spējīgs. Vasilijš Sinaiskis norādījis: “Gandrīz visas saistību tiesības [prasījumu nozīmē – autora piezīmē] pirms to izpildīšanas kļūst apgrozībā par ekonomiskām vērtībām, tādējādi pavairojot sabiedrībā apgrozības līdzekļus. Tāpēc cesija vērtīga arī no sociāli-ekonomiskā viedokļa.”¹

Apgrozībā ir nonācis faktiski tikai pienākums dot kaut kādu mantisku labumu, nevis pats mantiskais labums, taču tāpat ir ar obligācijām, akcijām, vekseliem – civiltiesiskajās, it sevišķi komerciālajās, attiecībās šāda bezķermeniska, varbūt var teikt, virtuāla, bagātību aprīte ir kļuvusi par pierastu lietu gan kreditēšanas, gan faktoringa, saistību pastiprināšanas un citās attiecībās. Tas var radīt ātri brūkošas finanšu piramīdas, kā rādīja bankas *Lehman Brothers International Europe* un vairāku citu banku mākslīgi uzpūstās varenības sabrukums, taču kapitālisma pasaule šo abstrakto mantas simbolu aprīti netaisās aizliegēt vai būtiski ierobežot. Gluži pretēji, ES tiesību aktos par cesiju prasījums tiek traktēts kā relatīvi no naudas un ķermeniskām lietām nošķirts īpašuma tiesību objekts. Ir parādījies jauns termins “vērtspapīrošana”² (angļu val. – *securitisation*, no – *securities*³), ar ko apzīmē agrāk apjoma ziņā nepieredzētu tirdzniecību ar vērtspapīriem (*securities*), kuru segumu ar mantiskām vērtībām nav iespējams ticami izmērit. Prakse rāda, ka vērtspapīrošana gan ir saistīta ar paaugstinātu risku, bet bieži nes lielu peļņu.

Cesija bieži parādās arī Latvijas tiesu praksē, diemžēl dažkārt radot sarežģītu attiecību virknējumu, kur ir grūti pārbaudīt, vai cesija patiesi notikusi un kādi bijuši tās nosacījumi.

2. Cesijas izkropļojumi, kas atklājas Latvijas tiesu praksē

Visspilgtāk cesijas izkropļojumi parādās maksātnespējas un tiesiskās aizsardzības (TAP un ĀTAP⁴) procesos, kuros pret grūtībās nonākušu komersantu tiek pieteikti kreditoru prasījumi, kurus dažādi kreditori it kā ieguvuši cesijas ceļā un kuri konkurē ar pēdējā laikā nodibinātu un ar pierādījumiem apstiprinātu saistību izpildes prasījumiem.

Ekspertu komisija, kas Tieslietu padomes uzdevumā analizēja tiesu nolēmumu maksātnespējas un TAP procesos, lietā par SIA “Gabriels” (turpmāk – “G”) TAP pieteikumu⁵ konstatēja vairākas secīgas cesijas, kas teorētiski var norādīt uz netipisku darījumu ķēdi, un nevar izslēgt procesuālo tiesību negodprātīgu izmantošanu, leģitimizējot fiktīvus prasījumus ar tiesas nolēmumiem citās lietās (par saistību izpildi brīdinājuma kārtībā), ko parādnieks atzinis bez jebkādiem iebildumiem.

¹ Sinaiskis V. Saistību tiesības. Latvijas civiltiesību apskats. Rīga, 1940, 34. lpp.

² Vērtspapīrošana ir nelikvida aktīva vai aktīvu grupas un finanšu inženierijas process, pārveidojot to (vai tos) par apgrozības spējīgu nodrošinājumu. Sk.: Galant Chris. What is securitization? Pieejams: <https://www.investopedia.com/ask/answers/07/securitization.asp&prev=search> [aplūkots 05.02.2019.].

³ Termins *securities* tiek lietots dažādās nozīmēs, apzīmējot ar to saistību nodrošinājumus vai prasījumu apliecinājumus plašā nozīmē – ķīla, galvojums, obligācija, akcija, opcija. Šeit šaurākā nozīmē – finanšu vai investīciju instrumenti, ko izmanto finanšu tirgū. Sk. sīkāk: <http://www.businessdictionary.com/definition/securities.html> [aplūkots 05.02. 2019.].

⁴ TAP – tiesiskās aizsardzības process, ĀTAP – ārpus tiesas tiesiskās aizsardzības process.

⁵ Rīgas pilsētas Vidzemes priekšpilsētas tiesas 03.07.2014. lēmums lietā C30447716, SPC-1/2016. Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/lv/nolemumi> [aplūkots 02.02.2019.].

Tiesa apstiprināja SIA “G” TAP, nosaucot viena kreditora SIA “BI” iebildumus par pieņēmumiem un aizdomām. SIA “BI” no prasītāja, kas bija iesniedzis pieteikumu par 300 tūkstošu eiro bezstrīdus piedziņu, TAP procesā kļuva par vienu no kreditoriem lielā konkurencē. Iebildumos pret TAP minētais kreditors SIA “BI” sniedza informāciju, kas ļāva saprast, ka TAP ierosināšana ir mēģinājums novērst viņa dotā aizdevuma 300 tūkstošu eiro piedziņu bezstrīdus piespiedu izpildīšanas kārtībā un iekšlātā nekustamā īpašuma atsavināšanu, šim nolūkam uzrādot fiktīvus kreditorus un mākslīgi izveidotus prasījumus. Viena prasījuma pamatā bija 2005. gadā noslēgts SIA “G” līgums ar personu D par 160 tūkstošu latu aizdevumu, kas ar tiesas lēmumu jau 2006. gada 7. augustā (pirms vairāk nekā 8 gadiem!) nodots bezstrīdus piespiedu izpildīšanai, bet bijis bez kustības. Otrs prasījums – SIA “DL S” ar cesiju iegūts prasījums par 5 miljoniem eiro (!!)- izrietot no pavisam neparasta un tiesas vērtējumu pelnoša 2013. gada opcijas pirkuma līguma, kurā izteikta līdzēju apņemšanās risināt pārdevējam vēl nepiederoša nekustamā īpašuma pārdošanu, ja atkritīs šķēršļi šādi pārdošanai. Tajā 5 miljoni eiro varētu būt uztverami kā līgumsods par līguma nepildīšanu situācijā, kad nav skaidrības par nepildīšanas vaininieku. Minētās summas piedziņa tikusi noteikta ar zemesgrāmatu tiesneša 2013. gada 6. novembra lēmumu par piespiedu izpildi brīdinājuma kārtībā.

SIA “BI” rakstiskie iebildumi netika ņemti vērā, un TAP plāns tika apstiprināts ar pārliecinošu kreditoru vairākumu.⁶

Savdabīga problēma tika izvirzīta nesen izbeigtajā lietā, kurā norisinājās strīds par milzīga apmēra prasījuma – arī piecu miljonu eiro – divkāršu cesiju.

Sabiedrībai “T” un citiem lidsabiedrības *AirBaltic* finansētājiem (akcionāriem) saskaņā ar 2011. gada 3. oktobra vienošanos, lai saglabātu sabiedrības stabilitāti, bija jāiegulda noteiktas summas, bet, ja SIA “BAS” kā viens no akcionāriem neizpildītu savus pienākumus, tad visiem vienošanās dalībniekiem (izņemot valsti) bija jācedē *AirBaltic* savi naudas prasījumi pret lidsabiedrību. Tā kā BAS neizpildīja savu vienošanos pret valsti un Satiksmes ministrija uz pirmpirkuma tiesību pamata iegādājās *AirBaltic* mazākuma akcionāram BAS piederošās aviokompānijas kapitāldaļas, “T” prasījums 3,5 miljonu latu (atbilst 5 miljoniem eiro) apmērā pēc plaša līguma par veicamajiem pasākumiem bija uzskatāms par cedētu avio-kompānijai. Taču “T” noslēdza jaunu cesijas līgumu par prasījuma 3,5 miljonu latu apmērā cedēšanu sabiedrībai “E J”. Izvērsās strīds par to, vai pirmā cesija notikusi par labu *AirBaltic* vai SIA “E J”. Augstākās tiesas Civillietu tiesu palāta 2016. gada oktobrī noraidīja *AirBaltic* prasību pret “T” un SIA “E J” par 5 miljonu eiro prasījuma atzīšanu par cedētu un nodotu.⁷ Tas radīja draudus, ka cesionārs “E J” varētu vērst prasījumu par šādu summu pret *AirBaltic*. Lieta nonāca kasācijas instancē. Augstākās tiesas Senāts 2018. gada 5. decembrī atcēla Civillietu tiesu palātas spriedumu un tiesvedību lietā izbeidza, konstatējot, ka nav noticis tiesību aizskārums.⁸

⁶ Tieslietu padome publisko ziņojumu par maksātnespējas procesus tiesvedību izvērtējumu. 27.08.2018. Pieejams: <http://www.at.gov.lv/jaunumi/par-tieslietu-padomi/tieslietu-padome-publiko-zinojumu-par-maksatnespejas-procesu-tiesvedibu-izvertejumu-9227?year=2018&month=8&> [aplūkots 02.02.2019.].

⁷ Ar jaunu sparū atsākas tiesāšanās par ‘airBaltic’ piecu miljonu prasījumu. 24.09.2016. Pieejams: <https://www.google.com/search?q=Noraida+%27airBaltic%27+!%C5%ABgumu+atz%C4%ABt+par+ced%C4%93tu+5+miljonu+eiro+pras%C4%ABjumu&oq=.69i57.9052j0j8&sourceid=chrome&ie=UTF-8> [aplūkots 02.02.2019.].

⁸ Augstākās tiesas Senāta 05.12.2018. spriedums lietā (izskatīta slēgtā procesā) Nr. C04305812, SKC-242/2018.

No civiltiesību teorijas viedokļa kuriozākais šajā stāstā ir tas, ka nopietnu sabiedrību nopietni advokāti iesniedz tiesai pierādījumus par 5 miljonu eiro cesiju, bet nespēj paskaidrot, uz kāda pamata un kā notikusi vai notiks cesija – vai pretī dodot piecus miljonus skaidrā naudā, vai šie miljoni vienkārši uzdāvināti. Savdabīgi bija arī skaidrojumi, ka pēc cedenta gribas prasījums ir nonācis pie “E J” ātrāk, nekā to iegrāmatot paspēja *AirBaltic*, tāpēc pēdējai jāsamierinās bez šī prasījuma. Augstākās tiesas Senāts, atzīstot, ka nekāds aizskārums vēl nav noticis, lika saprast, ka divu sabiedrību “savstarpēja parotaļāšanās ar cesiju” nerada tiesiskās sekas trešajai personai, proti, tai, pret kuru prasījums var tikt vērst. Par to gan varētu diskutēt. Taču minētais strīds liek apsvērt, vai cedēta prasījuma atzīšana par īpašuma objektu, kā apgalvots dažās ārvalstu publikācijās, vai pat pielīdzinājums ķermeniskai lietai, nav kļūdaini. Taču aprakstītais gadījums apstiprina, ka risināms jautājums par prioritātēm, ja prasījums cedēts vairākām personām, kā iezīmēts ES Regulas projektā.

Cesija ir kļuvusi par instrumentu, ar kura palīdzību tiek mēģināts apgrūtināt nodokļu parādu piedziņu vai panākt citus prettiesiskus rezultātus.

Liepājas tiesa 2018. gada 30. janvārī taisīja spriedumu, kurā strīda būtība ir šāda.

SIA *AG Limited* 2017. gada 17. maijā cēla prasību pret SIA “X”⁹ par parāda 3690 eiro un tiesas izdevumu piedziņu, apgalvojot, ka 2017. gada 13. martā SIA *AG Limited* ar cesijas līgumu nopirkusi no SIA *Gamma Transports* prasījuma tiesības par 3690 eiro pret SIA “X”. Par cesiju 31. martā ierakstītā pasta sūtījumā paziņots parādniecei SIA “X”. Tā kā parādniece parādu nesamaksāja arī pēc atgādinājuma, tika celta prasība tiesā. Atbildētāja paskaidrojumos tiesai norādīja, ka cedenta, SIA *Gamma Transports*, rīcība, iespējams, liecina par vēlmi izvairīties no nodokļu parāda piedziņas, kuru šajā situācijā iespējams veikt, vērsot piedziņu pret trešajām personām, pie kurām ir parādnieka manta, un ka SIA *Gamma Transports* nemaz neesot bijušas tiesības cedēt summas, kas pastāvēja kā parāds pret Valsts ieņēmumu dienestu (turpmāk – VID). VID kā trešā persona lietā paskaidroja, ka tā jau bija uzsākusi darbības parāda piedziņai, taisot 2017. martā lēmumu par nodokļu parāda 35 887,52 eiro piedziņu bezstrīdus kārtībā. Arī VID ieskatā cesija liecinot par mēģinājumu izvairīties no nodokļa parāda samaksas. Tiesa atzina, ka SIA *AG Limited* prasība noraidāma.¹⁰

Cesija dažkārt praksē tiek veikta pavisam īpatnā veidā, kas izraisa jautājumus par centieniem novirzīt kreditoriem pienākošos naudu citam saņēmējam. To var ilustrēt ar šādu Augstākajā tiesā izskatītu Prokuratūras protesta lietu.

Ar Rīgas pilsētas Zemgales priekšpilsētas tiesas 2016. gada 5. oktobra spriedumu (civillietā Nr. C31234016) apmierināta maksātnespējīgās SIA (turpmāk – MSIA) “Rema kokaudzētavas” administratores prasība pret bijušo sabiedrības valdes locekli [pers. A] par zaudējumu 1 059 587,15 eiro piedziņu. Minētais spriedums stājies likumīgā spēkā 2016. gada 26. oktobrī.

Starptautiskā administratori un SIA *Gelvora* 2017. gada 2. februārī noslēgts cesijas līgums, ar kuru MSIA “Rema kokaudzētavas” nodeva SIA *Gelvora* savas ar šo spriedumu noteiktās tiesības par zaudējumu 1 059 587,15 eiro piedziņu no parādnieka [pers. A]. Savukārt 2017. gada 13. martā tiesā saņemts administratores

⁹ Piezīme: šis SIA nosaukums atšķirībā no citu lietas dalībnieku nosaukumiem ir anonimizēts.

¹⁰ Liepājas tiesas 30.01.2018. spriedums lietā Nr. C-0292-18/6. ECLI:LV:LIET:2018:0130.C20148617.2.S.

pieteikums par puses procesuālo tiesību pārņemšanu atbilstoši Civilprocesa likuma 77. pantam.

Ar Rīgas pilsētas Zemgales priekšpilsētas tiesas tiesneša 2017. gada 22. marta lēmumu SIA *Gelvora* pieteikums par puses procesuālo tiesību pārņemšanu noraidīts. Tiesa atzina, ka ar cesijas līgumu administratore nodevusi nevis savas tiesības celt prasību pret valdes locekli, kas paredzētas Maksātnespējas likuma 72.¹ panta trešajā daļā, bet gan ar tiesas spriedumu iegūtās prasījuma tiesības uz zaudējumu piedziņu. Prasības pamatā bija sabiedrības bijušās amatpersonas rīcība, kas nodarījusi sabiedrībai zaudējumus. Piespriestā summa pienākas kreditoriem, un šādas ekskluzīvas tiesības nevar nodot citām personām cesijas ceļā. Taču atklājās, ka SIA "Rema kokaudzētavas" likvidēta 2017. gada 12. aprīlī.

Par šo lēmumu tika iesniegts Ģenerālprokuratūras protests, taču Augstākā tiesa to noraidīja, norādot – no Maksātnespējas likuma 81. panta pirmās daļas 8. punkta, 113. panta pirmās daļas 9. punkta un trešās daļas normām izriet, ka administrators ir tiesīgs cedēt maksātnespējīgās komercsabiedrības prasījumu vienīgi tad, ja kreditori, būdami informēti par šādu priekšlikumu, 15 dienu laikā neizteic iebildumus. Netika izvirzīts jautājums par to, vai administrators rīcībā nav saskaņā noziedzīga nodarījuma pazīmes.¹¹

3. Starptautiskais aspekts

Rūpes par vienota kapitāla tirgus izveidi mudinājušas Eiropas Komisiju salīdzināt cesijas regulējumu dažādās ES dalībvalstīs un, konstatējot lielas atšķirības, izstrādāt Regulas projektu, kas iespēju robežās sekmētu kolīziju atrisināšanu pārrobežu strīdos par cesijas sekām attiecībā uz trešajām personām.

2016. gada septembrī tika publicēts Komisijas ziņojums Eiropas Parlamentam, Padomei un Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komisijai par tiesiskajām sekām, ko cesija vai subrogācija rada trešajām personām, un par cedēta vai subrogēta prasījuma prioritāti attiecībā pret citu personu tiesībām.¹² Tajā atzīts, ka pastāv daudzi ilgstoši sarežģījumi, kas kavē pārrobežu ieguldījumus. Viens šo sarežģījumu iemesls ir apstākļi, ka valstīs tiek atšķirīgi vērtētas tiesiskās sekas, ko parādu prasījumu cesija rada trešajām personām; tās apgrūtina šo instrumentu izmantošanu pārrobežu nodrošinājumam, jo īpaši tad, kad banku aizdevumi tiek mobilizēti kā finanšu nodrošinājums centrālo banku kredītooperācijās vai vērtspapīrošanas kontekstā. Turklāt ieguldītājiem ir sarežģīti novērtēt parāda ieguldījumu riska cenu. Turpinot risināt šos jautājumus, 2018. gada martā tika publicēts projekts (priekšlikums) Regulai par tiesību aktiem, kas piemērojami prasījumu cesijas sekām attiecībā uz trešajām personām.¹³ Regulas veidotāji gan neizvirza mērķi unificēt normas par cesiju. Tas acīmredzot izraisītu asus argumentu sadursmes starp valstīm, kurās cesijas regulējums ir krasi atšķirīgs. Šajā dokumentā iecerēts nevis aptvert

¹¹ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 02.02.2018. lēmums lietā Nr. C31234016, SPC-1/2018. ECLI:LV:AT:2018:0202.C31234016.2.L.

¹² Komisijas ziņojums Eiropas Parlamentam, Padomei un Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komisijai par tiesiskajām sekām, ko cesija vai subrogācija rada trešajām personām, un par cedēta vai subrogēta prasījuma prioritāti attiecībā pret citu personu tiesībām. 29.09.2016. COM(2016) 626 final.

¹³ Priekšlikums Regulai par tiesību aktiem, kas piemērojami prasījumu cesijas sekām attiecībā uz trešajām personām. Brisele, 12.03.2018. COM(2018) 96 final 2018/0044(COD). Pieejams: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/?uri=CELEX:52018PC0096&qid=1546800517080> [aplūkots 20.02.2019.].

visus ar cesiju saistītos jautājumus, bet radīt tikai vienotas tiesību kolīziju normas specifiski cesijas ietekmei uz trešajām personām, kas netika izdarīts, gatavojot Regulu Roma I. Regulas projekta 4. pantā ietvertā nostādne ir tāda, ka prasījumu cesijas radītās sekas attiecībā uz trešajām personām reglamentē tās valsts tiesību akti, kurā atrodas cedenta pastāvīgā mītnesvieta būtisko apstākļu rašanās brīdī. Seko gan atrunas, ka iespējami arī citādi risinājumi.

Tādējādi ir būtiski apsvērt jautājumu par to, vai gadījumā, ja Latvija konkrētā pārrobežu konfliktā kļūst par valsti, pēc kuras likumiem nosakāmas cesijas sekas attiecībā uz kādas trešās personas mantiskajām interesēm, mūsu likums dod skaidras atbildes uz šādiem jautājumiem:

- par bezatlīdzības cesijas pieļaujamību un robežām;
- par izņēmumiem, kad cesija veicama rakstiskā formā;
- par izņēmumiem, kad nosakāma cesijas reģistrācija.
- par prioritāti, ja prasījums cedēts vairākas reizes;
- kā rīkoties, ja cedēts nedrošs, nosacīts vai nākotnes prasījums, kura apmēru nav tiesa vērtējusi.

Mēģinot izvērtēt, vai CL vai kāds cits Latvijas likums dod skaidrību par sekām, ko trešajām personām rada prasījumu cesijas par a) kredītiestādes kontā kredītētas skaidras naudas līdzekļiem un b) prasījumiem, kas izriet no finanšu instrumenta, jākonstatē, ka pietiekamas skaidrības nav. Piemēram, banka droši vien atteiktos pārformēt kādas personas kontu uz citas vārdu, ja pēdējā uzrādītu vienkāršas formas cesijas līgumu.

4. Esošais regulējums un tā vājās vietas

Latvijas Civillikumā nodaļa par cesiju izvietota Saistību tiesību daļā atsevišķi no citu līgumu speciālā regulējuma, var teikt – šīs daļas vispārējo noteikumu daļā, ar to nostiprinot, ka cesija var notikt gan jebkura līguma radīta prasījuma gadījumā, gan arī pēc likuma un tiesas sprieduma (CL 1793. p.). Ja cesijas pamatā ir līgums, tad to nevar uzskatīt par tādu, kas ir svarīgāks vai stiprāks par citiem līgumiem. Taču īpaši atzīmējams tas, ka prasījums, kas tiek cedēts, parasti ir radies uz kāda cita līguma (pirkuma, dāvinājuma, aizdevuma u. c.) pamata. Līgumiskajā cesijā Civillikumā nav noteikts pienākums kaut kādā veidā raksturot cedējamā prasījuma izcelsmi un juridisko dabu, piemēram, vai prasījums radies atlīdzības vai bezatlīdzības darījumā.

Ir svarīgi nošķirt pamatlīgumu kā mantisku saistību izpildes pamatu no cesijas kā cesionāra gribas izpauduma par izpildījuma saņēmēja nomainīšanu, kas ietverta cesijas līgumā, bieži vien neatklājot, kāda ir gribas izpauduma *causa*, vai cesija ir par atlīdzību vai bez atlīdzības.

Latvijas juridiskajā literatūrā nav analizēts jautājums par to, vai cesijas līgums ir kauzāls vai abstrakts (no pamata atvilkts) darījums. Šāda jautājuma apskats ir vēlams tāpēc, ka no atbildes atkarīgs, vai cesijas gadījumā no cedenta var prasīt pamatojumu cesijas veikšanai un vai tiesai jāpārbauda kādas puses apgalvojumi, ka darījums varētu būt fiktīvs vai neatbilstošs normālai komercprakseī. Promocijas darbu par cesiju 2015. gadā ir aizstāvējusi Vita Nemenova.¹⁴ Viņas darbā ir

¹⁴ Nemenova V. Cesijas tiesiskā regulējuma modernizācijas virzieni Latvijā. Promocijas darbs tiesību doktora zinātniskā grāda iegūšanai. Rīga, 2015. Pieejams: https://www.rsu.lv/sites/default/files/dissertations/Vita_Nemenova_promocijas_darbs.pdf [aplūkots 19.02.2019.].

atzīmēts, ka ģermāņu civiltiesību zinātnes pārstāvju vidū valda viedoklis par cesijas līguma abstrakto dabu. Austrijas civiltiesību zinātnē šis līgums tradicionāli tiek raksturots kā kauzāls darījums. Šveices civiltiesību zinātnu pārstāvju vidū jautājums par cesijas abstrakto vai kauzālo dabu ir strīdīgs.¹⁵ Apgalvojums, ka cesijas līgums ir abstrakts darījums, izteikts arī Latvijas juridiskajā literatūrā, diemžēl visai pretrunīgi.¹⁶ Analīzes pamatojumā ir teorija par darījumu dalījumu rīcības un apņemšanās darījumos. Cesijas līgums kā rīcības darījums esot abstrakts darījums, jo no tā nav redzams prasījuma pārejas tiesiskais pamats, piemēram, dāvinājuma līgums.¹⁷ Taču turpat, atsaucoties uz Vācijas tiesību izpratni, ir apgalvots, ka abstrakti ir vairums rīcības darījumu, bet to tiesiskais pamats, kas neietilpst darījuma saturā, vienmēr ir kāds kauzāls apņemšanās darījums. Kaspars Balodis raksta, ka piešķirumam vienmēr ir kāds tiesisks pamats (lat. val. – *causa*), kas juridiski attaisno piešķiruma izdarišanu.¹⁸ Jāpiebilst gan, ka piešķiruma tiesiskumu var pārbaudīt un apšaubīt. Saistību līgumi esot kauzāli līgumi. Tātad dalījums abstraktos un kauzālos līgumos ir skatīts citādā aspektā, nekā tiek runāts par pamata atvilkību vekseļa vai čeka izdošanas darījumā. Ir skaidrs, ka cesijas līgumam jāpiemēro vispārējais noteikums, ka līguma noslēgšanas pamatu var meklēt un vērtēt, tostarp atzīt, ka pamats (lat. val. – *causa cessionis*) ir samākslots vai fiktīvs. Nevar piekrist V. Nemenovas apgalvojumam, ka Latvijas likumdevējs konstruē cesijas līgumu kā abstraktu rīcības darījumu.¹⁹

Daži citi apgalvojumi, piemēram, ka cesija ir kauzāls darījums tāpēc, ka tās pamats ir vai nu līgums, likums vai testaments, arī parāda, ka cesijas pamata esību var raksturot šādā plašā nozīmē un atrauti no apskatāmā jautājuma par cesijas īstumu un patiesajiem mērķiem.²⁰

Tas, ka Civillikumā nav nekādu norāžu par nepieciešamu pamatojumu, kāpēc puses slēdz cesijas līgumu, nav atzīstams par argumentu secinājumam, ka darījums pieskaitāms pie abstraktajiem. Cedentam var būt dažādi motīvi, kāpēc viņš izlemj atteikties no prasījuma apmierinājuma un pārceļ savas tiesības uz citu personu ar cesijas līgumu. Tiesu praksē šim jautājumam netiek veltīta īpaša uzmanība, tas skaitās līdzēju autonomijas jeb līgumu brīvības jautājums. Taču, ja kāda persona cedē prasījumu par, piemēram, 5 miljoniem eiro, tad nozīmīgs ir jautājums, vai tas noticis par samaksu vai bez atlīdzības. Ja bez atlīdzības, tad kāds cits pamats var būt piecu miljonu dāvinājumam.

¹⁵ Nemenova V. 2015, 82. lpp.

¹⁶ Kalniņš E. Tiesisks darījums. Grām.: Privāttiesību teorija un prakse. Raksti privāttiesībās. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2005, 146. lpp.; Balodis K. Ievads civiltiesībās. Rīga: Zvaigzne ABC, [b. g.], 175. lpp.

¹⁷ Ibid.

¹⁸ Balodis K. [b. g.], 174. lpp.

¹⁹ Nemenova V. 2015, 82. lpp.

²⁰ Sk., piemēram: <http://www.kasaroglu.av.tr/en/28605/What-Is-Voluntary-Assignment-Transfer-of-Claim>

5. Par Latvijas likumu pilnveidošanu

Pirmais uzlabojums būtu vērojams uz cesijas līgumu sadalīšanu divās grupās, par paraugu ņemot Kopējā modeli²¹ piedāvāto dalījumu. Kopējā modeļa III grāmatas 5:110 pantā ir noteikts, ka uz cesijas līgumu attiecināmi attiecīgi noteikumi par līgumu formēšanu un spēku, nodalot divas grupas: ja cesija ir bezatlīdzības darījums, tad piemērojami IV grāmatas H nodaļas noteikumi par bezatlīdzības aktiem, un, ja cesija ir vērtspapīrošanas mērķim, tad piemērojami IX grāmatas noteikumi. Minētajās IV un IX grāmatās gan nav izvērsti īpatnību regulējums, taču nav šaubu, ka pastāv būtiskas atšķirības starp nosauktajām grupām un dalījuma fiksēšana likumā veicinātu attiecīgas prakses veidošanu.

UNIDROIT princips nav tāda dalījuma, taču atspoguļojas iespējamība, ka var būt cesija nodrošinājumam (nodrošinājuma vajadzībām). Tas nozīmē, ka bankas kredīta dzēšanas nodrošinājumam var cedēt visus prasījumus, kādi radīsies komersantam, kurš apkalpo lielu skaitu klientu. Tas atgādina blanko cesiju un kaut ko līdzīgu visas mantas ieķīlāšanai komercķīlas veidā, tāpēc arī apdomājams jautājums par tādas reģistrēšanu Uzņēmumu reģistrā vai citādi. Jāizstrādā arī risinājumi, lai nekonkurētu ar komercķīlām.

Maldinošs ir CL 1801. panta noteikums, ka cesijas līgumu var noslēgt jebkādā formā. Būtu vajadzīga prasību noteikšana attiecībā uz cesijas rakstveida formu, kā arī gadījumiem, kad cesija reģistrējama vai citādi padarāma publiski nostiprināma. Tādas prasības varētu mazināt apgrozības ātrumu un cesijas piemērojamību finanšu tirgū un citur biznesā, taču dotu lielāku drošību un tiesisko paļāvību. Tāpēc nosakāmi arī izņēmumi.

Atlīdzības jautājums līdzšinējā praksē nav bijis tiesu noskaidrošanas priekšmets, kā būtisks uzsvērts fakts, ka CL pieļauj gan bezatlīdzības, gan atlīdzības cesiju. Taču, analizējot vairāku “skaļu” lietu materiālus, jautājums par atlīdzību iegūst būtisku svaru. Bezatlīdzības darījumi komercattiecībās nav tipiski, tie neatbilst komercdarbības būtībai. Nebūtu vajadzīgs aizliegt ziedot, sponsorēt, bet tad mērķim jātiekl atklātam un summai jābūt adekvātai labdarībai. Līdz ar to tiek izvirzīts ierosinājums Komerclikumā ietvert normu: “Bezatlīdzības cesija komersantu darījumos nav atļauta, izņemot saprātīgas labdarības gadījumus.”

Lai pieskaņotos saistību dalībnieku maiņas regulējumam, kas veidots saskaņā ar Regulu Roma I, iepriekš minēto regulas projektu, kā arī UNIDROIT starptautisko komercīgumu principiem, – būtu lietderīgi Latvijas likumos ietvert subrogāciju, vismaz jēdziena izpratnes līmenī nosakot šī tiesību institūta sakaru ar pārjaunojumu un atšķirību no cesijas. Latvijas civiltiesību teorijā subrogācija ir pazīstama, piemēram, kā Regulā Roma I lietots termins. Regulā likumiskā subrogācija definēta kā personu maiņa gadījumos, kad trešajai personai ir pienākums apmierināt kreditora prasījumu pret parādnieku vai viņa, izpildot attiecīgu pienākumu, faktiski ir apmierinājusi kreditora prasījumu. Tad šai personai rodas regresa prasījums pret parādnieku, un tā pamatu dažās valstīs kvalificē kā cesiju, bet citās – kā subrogāciju.²² Nav īstas skaidrības par to, kādā apmērā viens

²¹ Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference. Pieejams: https://zodml.org/sites/default/files/Principles%2C_Definitions_and_Model_Rules_of_European_Private_Law_Draft_Common_Frame_of_Reference_%28DCFR%29%2C_Outline_Edition.pdf [aplūkots 26.02.2019.].

²² Sk.: Mantrovs V. Apdrošināšanas tiesības. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2018, 282. lpp.

subjekts – parādnieks – tiek aizstāts ar citu. Procesuālās tiesības vērsties ar regresa prasību var izrādīties iluzoras materiālo tiesību aspektā. Juridiskajā literatūrā izteikts viedoklis, ka subrogācijā jaunais tiesiskās attiecības dalībnieks pilnībā aizstāj agrāko, atšķirībā no cesijas, kurā uz cesionāru pāriet tikai prasījuma tiesība, bet ne tā līgumiskā attiecība, no kuras šī tiesība izriet (CL 1800. p.). Taču Vadima Mantrova skaidrojums, ka apdrošināšanā uz apdrošinātāju subrogācijas ceļā pāriet cietušā prasījuma tiesības pret apdrošināšanas gadījuma izraisītāju, ir diskutabls, jo apdrošinātājam pašam ir saistība samaksāt apdrošināšanas atlīdzību, un vairumā gadījumu pamats ir nejaušība, nevis kādas personas prettiesiska rīcība.²³ Zīmīga ir arī tāda īpatnība, ka par subrogācijas pamatu atzīst ne tikai vienošanos, bet arī kāda pienākuma faktisko izpildīšanu citas personas vietā, kā tas notiek, apdrošinātājam samaksājot apdrošināšanas atlīdzību par kāda cita radītu kaitējumu. Taču dažādu valstu likumu skaidrojumos ir pausti atšķirīgi viedokļi par to, kādā apjomā notiek šī tiesību subjektu maiņa, kas regulas projektā formulēta normatīvam aktam netipiskā veidā, kā iekāpšana cita korpēs (angļu val. – *to step into shoes of debtor*). Nīderlandes Civilkodeksa 6.2.2. sekcijā nosaukti četri subrogācijas pamati, kā arī noteikti subrogācijas ierobežojumi un iespējamie savstarpējie norēķini (6:150.–6:152).²⁴ Latvija jau kopš CL pastāvēšanas ir demonstrējusi, ka var itin labi iztikt bez subrogācijas iekļaušanas likumā. Tas nenozīmē, ka šīs tiesību institūts nebūtu jāpazīst teorijā, bet iekļaušanai likumā vajadzīga plašāka izpēte.

Kopsavilkums

1. Latvijas Civillikumā cesijas regulējums ir saglabājies nemainīts kopš 1937. gada un vairs neatbilst tās piemērošanas daudzveidīgumam, it sevišķi vērtspapīrošanas un investīciju darījumos.
2. Eiropas Savienības institūcijas, piedāvājot regulas projektu, nav izvirzījušas mērķi unificēt cesijas un subrogācijas piemērošanu kopumā. Tāpēc tās pilnveidošana jāveic dalībvalstīm nacionālajos likumos. Lai tuvinātos citu ES dalībvalstu tiesību sistēmām, subrogāciju kā tiesību institūtu vēlams atzīt Latvijas likumā, rūpīgi izsverot tās vietu tiesību sistēmā.
3. Līgumiskā cesija nav abstrakts, no darījuma pamata atvilks darījums. Strīda gadījumā tās pamats pārbaudāms tiesā.
4. Bezatlīdzības cesija komersantu darījumos pieļaujama vienīgi saprātīgas labdarības ietvaros.
5. Nepieciešams risināt jautājumu par cesijas rakstiskas formas un noteiktos gadījumos arī reģistrācijas noteikšanu, diferencējot dažādos cesijas veidus pēc to nozīmes civiltiesiskajā apgrozībā un cedējamā prasījuma apmēra.

²³ Mantrovs V. Regresa prasības regulējums Latvijas apdrošināšanas tiesībās. Grām.: Ārvalsts investīcijas: kad tiesības mijiedarbojas. Latvijas Universitātes 74. zinātniskās konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2016, 408.–419. lpp.

²⁴ Dutch Civil Code. Section 6.2.2. Subrogation. Pieejams: <http://dutchcivillaw.com/legislation/indexb66.htm> [aplūkots 20.02.2019.].